

KENTSEL ORTAK KULLANIM ALANLARINA BİR ÖRNEK: SAMSUN MİLLET BAHÇESİ

Dr. Öğr. Üyesi Mücahit YILDIRIM

Samsun Üniversitesi

mucahit.yildirim@samsun.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-5781-449X

Fatih GÜL

Yüksek Lisans Öğrencisi

Samsun Üniversitesi

fath_055@hotmail.com

Orcid No: 0000-0002-3547-9694

Öz

Türkiye, barındırdığı doğal ve beşeri güzellikler ile birçok rekreasyon alanına sahiptir. Ülkenin hemen her bölgesinde var olan zengin doğal güzelliklerin yanı sıra insan faaliyetleri ve insan-doğa etkileşimleri ile yeni rekreasyon alanları da oluşturulmaktadır. Son yıllarda ülkede yaygın hale gelen ve birçok kentte yapımı devam eden rekreasyon alanlarından birisi de Millet Bahçeleridir. İnsanların dinlenme, eğlenme, spor yapma, sosyal faaliyetlerde bulunma gibi birçok etkileşim içerisinde olabileceği alanlar olan Millet Bahçeleri, çalışma sahası olan Samsun ilinde de 6 Haziran 2020 tarihinde açılışı yapılarak hizmete girmiştir. Çalışmanın amacı, Samsun Millet Bahçesinin mevcut durum tespitinin yapılarak Samsun turizmi açısından potansiyelinin ortaya çıkarılması ile kullanıma açılmadan önce tespit edilen eksikliklerin giderilmesi için farkındalık oluşturularak bu yönde önerilerde bulunmaktır. Bu amaçla çalışma, niteliksel özelliklerinin ortaya çıkarılmasına dayanan nitel bir araştırmadır. Saha çalışması ve görüşme yöntemleri ile elde edilen veriler analiz edilerek raporlaştırılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda Samsun Millet Bahçesinin öncelikle kolay ulaşım imkânı, geniş yeşil alanları, çeşitli yaş gruplarının aktiviteleri gibi sahalara sahip olma başta olmak üzere çeşitli alanlarda şehre olumlu katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bunun yanı sıra sel, su baskını, fırtına tehlikesi ile malzeme kalitesi, işçilik, alet kullanım tehlikesi gibi bir takım risk ve eksikliklerin olduğu da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millet Bahçesi, Park, Bahçe, Samsun.

AN EXAMPLE OF URBAN COMMON USE AREAS: SAMSUN PUBLIC GARDEN

Abstract

Turkey has many recreation areas with natural and human beauty as hosting. In addition to the rich natural beauties that exist in almost every region of the country, new recreation areas are created with human activities and human-nature interactions. Millet Gardens, which are areas where people can have many interactions such as resting, having fun, doing sports, doing social activities, are also being built in Samsun, which is a working area, and is at the stage of entering service. The aim of the study is to raise awareness of Samsun Millet Garden's current situation by revealing its potential in terms of Samsun tourism and to make suggestions in this

direction by raising awareness for the deficiencies detected before it is opened to use. For this purpose, the study is a qualitative research based on the discovery of its qualitative and quantitative features. The data obtained through field study and interview methods were analyzed and reported. As a result of the findings, it is predicted that Samsun Millet Garden will make a positive contribution to the city in various fields, especially in terms of having easy access, large green areas and activities such as various age groups. In addition, it was determined that there are some risks and deficiencies such as flood, flood, storm hazard and material quality, workmanship, and tool usage hazard.

Keywords: PublicGarden, Park, Garden, Samsun.

GİRİŞ

İnsanlar, yaşamsal faaliyetlerini devam ettirirken doğa ile etkileşim halinde bulunmaktadır. Bu etkileşimler, çoğu zaman insanların ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir. Yaşamsal ihtiyaçlardan birkaçı olan dinlenme, gezip görme, okuma, spor yapma gibi faaliyetlere bağlı olarak çeşitli mekânlar üzerinde park ve büyük bahçeler yapılmaktadır. Bu doğrultuda park ve bahçeler, taşıdığı sembolik ve simgesel değerleriyle, var olduğu dönemde toplumun kentsel ve kamusal yaşam kültürünün yanı sıra bilinç düzeyini de aktarmaktadır. Böylece, kültürel peyzaj niteliği kazanmakta; bu niteliğini tarihsel düzlemin kültürel ve doğal değerleriyle sürdürdüğünde tarihi kentsel peyzaj olarak korunması ve yaşatılması gerekmektedir (Gültekin, 2015: 8).

Bahçe, batı kültüründe seyredilen, doğu kültüründe ise içinde yaşanan mekân olarak gelişmiştir. Hangi uygarlık olursa olsun her birinin kendine has bir bahçe stratejisi vardır ve buldukları coğrafyada topografik, ekolojik, sosyal ve kültürel özellikler doğrultusunda değişime uğramıştır (Çınar ve Kırcı, 2010: 59). İslam öncesi ve sonrası Türk tarihinde de bahçe kültürü önemli bir olgu olarak görülmektedir. Doğaya karşı duyulan bu güçlü duygular ve doğa elemanlarına atfedilen kutsallık anlayışı, esasında Türk kültüründeki bahçe ve doğaya karşı oluşan sevginin de temelini oluşturmaktadır. Türk bahçelerinin her ne kadar İslam bahçe kültürünün bir bileşeni olduğu düşünülse de, Türk toplumlarının varlık gösterdiği Akdeniz, İran, Çin, Hint ve Bizans bahçelerinden etkilenmiş olduğu unutulmamalıdır. Bahçe, Türkler için göstermelik değildir; oturmak, yiyip-içmek, dinlenmek, dolaşmak, oyun oynamak gibi eylemler yanında bitkisel elemanların da yetiştirildiği alanlardır (Çınar ve Yirmibeşoğlu, 2019, s: 115). Mekân ve doğa ilişkisi, Türk kültüründe sanatsal ve mimari deneyimin önemli bir ürünüdür (Eskisarılı, 2019: 1). Osmanlı Devleti'nde ise bahçe ve bitki kültürü; saray bahçelerinden, küçük ev bahçelerine ve kamusal alanlara, mimari, tasvir, minyatür, süsleme sanatları, dokumacılık ve edebiyata kadar birçok dalda uygulama alanı bulmuş, tören ve kutlamaların vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir (Çınar ve Kırcı, 2010: 60). Öyle ki Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan "Millet Bahçeleri", konumları, işlevleri, inşa kararları ve süreçleri ile farklı bir kent mekânı oluşumunun izlerini taşımaları açısından bir kırılma noktası yaratarak halkın yeni ilgi odağı haline gelmişlerdir (Şenyurt, 2018: 143). Avrupa'da yönetim biçimlerinin değiştiği dönemde ortaya çıkan park kavramının Osmanlı'da uygulanabilmesi amacıyla Sultan Abdülaziz döneminde halka açık, umumi bahçeler yapılmış ve bu bahçelere "Millet Bahçesi" adı verilmiştir. Osmanlı tarihinde "Lale Devri" olarak adlandırılan ve 1718-1730 yılları arasında kapsayan süreç, özellikle güzel sanatlar açısından çok verimli bir dönem olarak dikkati çekmektedir. Şiir edebiyat, müzik, sivil mimarinin yanı sıra özellikle de yeşil alanların formu ve kullanımında büyük değişim ve yenilikler meydana gelmiştir. Türk bahçe sanatı bu dönemde çok büyük bir gelişim yakalamıştır. Lale Devri ile Osmanlı, geleneksel "bahçe" uygulamasından,

batının toplumu dönüştürme ve sosyalleştirme adına çok güçlü bir biçimde kullandığı “park”a geçiş yapılmıştır (Memlük, 2013: 51). Osmanlı Devleti’nde millet bahçelerinin ortaya çıkmasının yanı sıra Avrupa’da da halka açık bahçelerin ortaya çıkışının yine 19. yüzyılın sonlarında olduğu görülmektedir (Gürkaş, 2003: 13). Tanzimat Fermanı ile birlikte kent mekânı düzenleme ile ilgili olarak da yeni uygulamalara başlanmıştır. Bunlarda biri kent içinde planlı yeşil alanların oluşturulmasıdır. İlk olarak İstanbul’da oluşturulan millet bahçeleri, 1880 yılından itibaren Anadolu’nun farklı şehirlerinde de uygulanmaya başlanmıştır. Anadolu’daki millet bahçeleri, daha çok kentin tek ve en büyük caddesi üzerinde ve kamu binalarının önlerinde oluşturulmuştur (Avcı, 2016: 2).

Kentlerde binalar arasındaki tüm mekânlar, kent formunu da oluşturan sokak ve meydanların biçimlendirdiği sınırlarla belirgin dış mekân, toplumun ortak yer ve özel gereksinimlerin dışında ortak amaçlar için ortaklaşa kullandığı toplumsal mekânlardır. Kamusal mekânlar ise herkesin ortaklaşa sahip olduğu, toplumun günlük yaşantısında ya da dönemsel olarak (festival, bayram vb.) bazı aktiviteleri (tören, kutlama, gösteri vb.) gerçekleştirdikleri, toplumu birbirine bağlayan ortak bir zemin olarak nitelendirilebilir (Erdönmez ve Akı, 2005: 71). Kullanım biçim ve amaçları dikkate alındığında toplumsal ve kamusal açık ya da dış mekânlar ile kamusal alanlardan yarı-kamusal ve özel mekânlara geçişler, kenti ve toplumu oluşturan temel öğelerdir (Polat ve Bilsel, 2006: 59). Açık kamusal mekânlar, yerleşimin sınırları içinde topluma, doğrudan ya da dolaylı olarak çevresel, sosyal ve ekonomik faydalar sağlayan ya da sağlama potansiyeli bulunan, çoğunlukla kapalı mekân içermeyen yerlerdir. Açık kamusal alan kapsamındaki parklar ve bahçeler ise doğal özelliklere, peyzaj öğelerine hatta sanat objelerine sahip yeşil alan türlerinden biridir. Diğer açık kentsel mekânlarla eşdeğer olarak kamusal ve toplumsal niteliğiyle açık alanlar da insanların birbirleriyle zorunlu ya da isteğe bağlı olarak gerçekleşen sosyal aktivitelere katılım ortamını hazırlamaktadır (Gehl 2007; Gültekin, 2015: 2). Böylece bireyin kendisiyle çevresi ve bölgesi arasındaki ilişkiyi ve kendi yaşamında mekân ve yerin rolünü anlamasını ve anlamlandırmasını sağlayan, mekânsal bilinç ya da farkındalık, ortak bir kimlik, toplumsal ve kültürel bilincin oluşumunda bağlayıcı araç olarak gelişmektedir (Harvey 2014; Gültekin, 2015: 2).

Türkiye’de Millet ve Kent Bahçeleri yapımı son yıllarda artış göstermektedir. Kentleşmenin artması ve yeşil alanların yerlerini betonarme yapılara ve sanayi alanlarına bırakması, halkın kullanabileceği park, bahçe ve yeşil alanların oranının artırılması ihtiyacını doğurmuştur. Millet Bahçeleri, Cumhurbaşkanlığı’nca özellikle Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yapılan yeni şehir stadyumlarından sonra atıl duruma düşen eski stadyumların yerine yapılması kararlaştırılmıştır. 2018 Yılında hükümet programına dâhil edilmesiyle birlikte birçok şehirde millet bahçesi yapımına başlanmış ve bir kısmı tamamlanarak hizmete açılmıştır. Her ilde toplamda 93 tane olmak üzere 81 milyon metrekarelik alana sahip millet bahçesi yapımı planlanmaktadır.

Samsun’da yapımı tamamlanan Samsun Millet Bahçesi, Canik ilçesi sınırları içerisinde yer alan eski 19 Mayıs Stadyumunun bulunduğu mevkide bulunmaktadır. Bulduğu konum itibarıyla şehir için önemli bir konumda olan Samsun Millet Bahçesi hakkında, yapılan yatırımın sürdürülebilir olması amacıyla sahanın geniş bir perspektifte coğrafi değerlendirmesinin yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla bu çalışma, yapılan yatırımın bir nevi değerlendirmesi hüviyetinde olmuş, söz konusu sahanın doğru ve sağlıklı kullanımı adına eksik ve olumlu yanlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1. Malzeme ve Yöntem

Bu çalışma, Samsun şehrinde yapımı tamamlanmak üzere olan Samsun Millet Bahçesinin nitelik ve niceliğine dayanan nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma yapılırken durum analizi yaklaşımı benimsenmiştir. Samsun Millet Bahçesinin mekân olarak irdelenmesi amacıyla sahip olduğu mekânsal özellikleri ve içeriği, sahada yapılan gözlem, görüşme, çeşitli görseller ve dokümanlar ile derinlemesine incelenmiştir. Öncelikle millet bahçelerinin ortaya çıkışı ve tarihsel seyri literatür taraması çalışmalarıyla ortaya konulmuştur. Ardından saha çalışmalarına geçilmiş, bahçe alanında hem açık havada hem de yağmurlu havada incelemelerde bulunarak eksiklikler tespit edilmeye çalışılmış ve saha fotoğraflama çalışmaları yapılmıştır. Sahada görevli olan uzman ve işçi personel ile görüşmeler gerçekleştirilerek bahçe ile ilgili elde edilen bilgi ve veriler tutanaklarla kayıt altına alınmıştır. Yine yapılan görüşmelerde elde edilen çeşitli dokümanlar ve raporlar vasıtasıyla bahçe içerisinde yapılmış olan ve yapılması planlanan yapı ve tesislere ait sayısal veriler elde edilmiştir. Son olarak elde edilen tüm veri ve dokümanlar analiz edilerek millet bahçesinin hizmete girmeden önceki görünümü ve kullanılabilirliği raporlaştırılarak bu çalışma ortaya çıkarılmıştır.

2. Çalışmanın Yeri ve Sınırları

Araştırma sahası Türkiye'nin kuzeyinde Orta Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer alan ve Karadeniz Bölgesi'nin en büyük liman kenti olan Samsun ilinin Canik ilçesinde yapımına devam edilen Samsun Millet Bahçesi kuruluş alanıdır (Şekil: 1). Araştırma sahası özellikle merkez ilçeler olan İlkadım, Canik, Tekkeköy ve Atakum ilçeleri ile Samsun'un doğusunda yer alan Çarşamba, Salıpazarı, Ayvacık ve Terme ilçelerinden direk ulaşım imkânına sahip bir lokasyonda bulunmaktadır. Çalışma sahası olan Samsun Millet Bahçesi, 100.865 m²'lik bir alana konumlanmaktadır.

Şekil 1. Araştırma Sahasının Yeri

3.Bulgular

3.1.Samsun Millet Bahçesi

Samsun Millet Bahçesi, Samsun ili Canik ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Millet Bahçesi olarak yapılması planlanan alanın olduğu yerde eski 19 Mayıs Stadyumu bulunmaktadır (Şekil 2). 1975 yılında hizmete açılan eski 19 Mayıs Stadyumu 2017 yılına kadar Samsunspor Futbol Takımının müsabakalarına ev sahipliği yapmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından Türkiye'nin birçok şehrinde yeni şehir stadyumları yapılması planlanmasıyla birlikte Samsun şehrine de 33 bin kapasiteli bir şehir stadyumu yapımı planlanmıştır. Yeni stadyumun Tekkeköy ilçesi sınırları içerisinde yapılması sonrasında atıl duruma düşen eski stadyum alanının da Millet Bahçesine dönüştürülmesine karar verilmiştir. T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca 'Samsun İli Millet Bahçesi ve Millet Bahçesine Ait Sosyal Donatılar İnşaatları İle Altyapı ve Çevre Düzenleme İşi' olarak projelendirilen bu saha, ihale tarihi 13.02.2019 olmak itibarıyla 100.865 m²'lik alan üzere planlanmıştır (Şekil 3). Sözleşme tarihi 13.03.2019 olan Millet Bahçesinin iş süresi, 120 günlük süre ile belirlenmiştir. Bu çalışmanın yapıldığı süreçte yapımı tamamlanmış ve 6 Haziran 2020 tarihinde açılışı yapılarak halkın hizmetine sunulmuştur.

Şekil 2. 19 Mayıs Eski Stadyumu (Güneyden Görünümü)

Şekil 3. Samsun Millet Bahçesinin Güneybatıdan Görünümü (TC Samsun Valiliği Arşivi)

Samsun Millet Bahçesi bünyesinde birçok sosyal aktivite alanının yanı sıra insanların ihtiyaçlarını giderebileceği alanlar da bulunmaktadır (Tablo 1). İçerisinde barındırdığı çeşitli faaliyet alanları ile şehir halkının, özellikle de Canik ve İlkadım ilçelerinde ikamet edenlerin dinlenme, eğlenme, spor yapma ve çeşitli sosyal ortam aktivitelerini gerçekleştirebileceği bir alan olma imkânı sağlayacaktır. Konumu itibariyle Samsun ilinin dört merkez ilçesinden birisi olan Canik ilçesinde yer alan Samsun Millet Bahçesi, Belediye Evleri, Duruşehir, 56'lar Mahalleleri ile Eski Gülsan Sanayi arasında yer almaktadır. Aynı zamanda diğer merkez ilçe olan İlkadım ilçesinin de sınırında yer alması nedeniyle İlkadım halkının yoğun olarak rağbet edebileceği bir rekreasyon alanı olarak hizmet vereceği düşünülmektedir. Sadece Canik ve İlkadım ilçelerinin 440 bini bulan nüfusu bile bu iki ilçe arasında bulunan millet bahçesinin ziyaretçi potansiyelini ortaya koymaktadır. Hemen doğu kenarından Samsun-Ordu Çevre Yolu geçen Millet Bahçesinin Karadeniz'e olan mesafesi de son derece yakındır (1 km). Çevresinde yoğun nüfuslanmış alanların olması, buranın aktif kullanılmasına müsaade etme potansiyeline sahiptir.

Tablo 1. Samsun Millet Bahçesi Kullanım Alanı.

Faaliyet Türü	Adet	Faaliyet Alanı
Kıraathane/Kütüphane	1	191.30 m ²
Büfe	2	25.00 m ² x2
Wc	2	59.19 m ² x
Mescid-Wc	1	59.19 m ²
Kafeterya	1	114.96 m ²

Su Deposu	2	178.55 m ² x 2
Çardak	2	100.00 m ² x 2
Ana Giriş Kapısı	1	72.45 m ²
Giriş Kapısı	2	59.64 m ² x 3
Süs Havuzu	1	
Tenis Kortu	3	
Halı Saha	2	
Basketbol ve Voleybol Sahası	2	
Çocuk Oyun Alanları		2045 m ²
Otopark (176 Araçlık)	1	
Bisiklet Parkı	1	
Çim Aktivite Alanı	1	13.000 m ²
Permakültür Alanı	1	
Fitness Alanı	2	
İzci Evi	1	
Kaykay Pisti	1	
Köpek Parkı	1	
Pergola/Gölgelik	1	

Kaynak: Samsun Büyükşehir Belediyesi

Millet Bahçesi, içerisinde barındırdığı birçok sosyal, kültürel ve sportif alanlarıyla dikkati çekmektedir. İçerisinde kiraathane/kütüphane, kafeterya, büfe, mescit, WC, çardak, süs havuzu, futbol, basketbol ve voleybol sahaları, tenis kortu, kaykay pisti, çocuk oyun alanları, çim aktivite alanları, bisiklet yolu, mesafe belirtmeli yürüyüş yolu, permakültür alanı, pergola/gölgelik, izci evi ile araç ve bisiklet parkları bulunmaktadır. Ayrıca çocuk oyun alanı içerisinde ise ahşap malzemeden yapılmış gemi oyun parkuru, yine ahşaptan yapılmış olan kayacak, salıncak ve çeşitli oyun gruplarını barındırmaktadır (Şekil 4).

Samsun Millet Bahçesinin sürdürülebilir kullanımının sağlanması için iç ve dış çevresel faktörlerin oluşturduğu mevcut durum değerlendirmesi yapılarak bahçenin çeşitli avantajları olduğu gibi bazı dezavantajlarının da olduğu görülmektedir.

Öncelikle millet bahçesinin kuruluş yeri itibariyle betonlaşmanın fazla olduğu bir lokasyonda bulunması açısından uygun bir yer tercihi yapıldığı düşünülmektedir. Öyle ki, şehir merkezine yakın olması ve rahatça ulaşılabilir bir mevkide yer alması bu bulguyu teyit etmektedir. Bu özelliği ile bölgede rekreasyon alanı ihtiyacını karşılamaya yönelik bir ortak kullanım alanı olduğu düşünülmektedir. Kentin her ilçesi ve bölgesinden farklı alternatifler ile ulaşım imkânlarına sahip oluşu, kullanılabilirliği açısından önemli bir özellik olarak görülmektedir. Bahçenin üç giriş kapısının bulunması ve bu giriş kapılarının geniş boyutta olması giriş ve çıkışları kolay hale getirmektedir. Giriş kapılarının kuzey, güney ve batı yönlerinde bulunması ve ana caddeler üzerinde yer alması, ulaşım imkânlarını daha kolay ve etkin hale getirmektedir. Aynı zamanda bahçenin Canik ilçesinde yoğun yerleşim alanlarının hemen hemen ortasına inşa edilmiş olması, bu ilçede yeşil alan kazanımına destek olmaktadır. Her yaşta insanın dinlenme, spor yapma, kitap okuma, ders çalışma, oyun oynama gibi birçok aktivitesine karşılık bulduğu için geniş yelpazeli bir kullanım alanına sahip gözükmemektedir. Zira alan büyüklüğü olarak da sahanın 100.865 m²'lik bir alan üzerine inşa edilmiş olması, oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olduğunu göstermektedir. Bu özelliği ile olası bir doğal afet durumunda toplanma merkezi olma özelliği de sergilemektedir. Ayrıca sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi anlamda yapılacak çeşitli faaliyetlerde sahip olduğu genişlik ile müsait bir alan olması da sahanın taşıdığı olumlu yanlarından birisi olarak görülmektedir. Tamamlandığında bahçenin içerisinde 13 bin m²'lik yeşil alan ve kırk farklı türde üç bin ağaç ile yetmiş beş farklı türde kırk bin çalı-yer örtücü bitki yer alması planlanmaktadır. Türk kültüründe kutsal ve karakteristik bir yere sahip olan (Polat, 2012: 50) ağacın bahçe içerisinde yoğun bir şekilde kullanılması dikkati çekmektedir. Bu anlamda bulunduğu bölge için yeşil alan eksikliğinin kapatılması açısından önemli bir mekân olması beklenmektedir. Bahçede dikkat çeken alanlardan birisi de permakültür alanı olmasıdır. Bahçe içerisinde yapılan alanlardan biri de permakültür alanıdır. Permakültür, sürdürülebilir insan yerleşimleri yaratma amaçlı bir tasarım sistemidir (Uğuz, 2014: 226). Mümkün olan en küçük alanı kullanarak şehir ve köyler için yaşamı destekleyen bir sistem oluşturmak amacıyla, arazinin ve yapıların karakteristiğini bitki ve hayvanların doğal özellikleriyle bir araya getirir. Permakültür, insanların ihtiyaçlarını karşılarken, temel haklara erişmek için muhtaç oldukları doğaya zarar vermek yerine onu besleyip onarmalarını mümkün kılacak olgun ve ahlaki bir davranış mekanizmasıdır (Bakır vd., 2010: 4). Doğa ile iç içe olmanın yanı sıra turizm açısından da önemli bir yeri olan permakültür alanına sahip olması, millet bahçesinin olumlu bir yanı olarak düşünülmektedir.

Samsun Millet Bahçesinde yapılan inceleme ve saha analizi sonucunda bir takım olumsuz yönleri ile eksiklikler içerdiği; fakat bunların yapılacak çalışmalarla giderilebilecek eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle her ne kadar lokasyon itibariyle uygun bir yerde olduğu görülse de Millet Bahçesi'nin kuruluş yeri bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Şehir merkezindeki sanayi bölgesinin hemen kenarında bulunması, bahçenin sanayiden kaynaklanabilecek bir takım olumsuzluklara maruz kalacağını göstermektedir. Sanayi bölgesinin ortaya çıkarmış olduğu hava, görüntü ve gürültü kirliliklerinin yanı sıra koku, ihale bedeli ve sanayi yanı olmasından kaynaklanan olumsuz algı gibi çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirmesi muhtemel görünmektedir. Bahçenin sanayi bölgesinin kenarında olmasının yanı sıra bölgede tipik olarak görülen sel ve su baskınlarına hedef konumda olması da önemli bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Samsun İli'nde Canik Dağları'nın Kuzey etekleri, yağışın en yüksek olduğu kesimleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte

Kuzey ve Kuzeybatıdan Türkiye'yi etkisi altına alan hava kütlelerinin varlığına bağlı olarak tüm Karadeniz kıyı kuşağında orografik yağışların oluşmasına neden olmaktadır (Bahadır, 2013: 45). Bu durum sık sık meydana gelen sağanak yağmurlarda özellikle sanayi bölgesinde su baskınlarının yaşanmasına sebep olmakta ve millet bahçesi için de ciddi bir risk oluşumunu ortaya çıkarmaktadır (Şekil 5, Şekil 6). Öyle ki saha çalışmaları esnasında normal bir yağış sonrasında dahi bahçe içerisinde, ağaç diplerinde ve oyun alanındaki aletlerin diplerinde su birikintilerine rastlanmıştır. Bu riskin Karadeniz ikliminin hâkim olduğu Samsun'da sürekli olacak olması ve özellikle sağanak yağmurlar sonrasında Canik ilçesinde yüzey sularının akışa geçerek millet bahçesinin bulunduğu lokasyonda birikmesi, bahçenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmasına ve maddi/manevi kayıpların ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu nedenle sadece millet bahçesinin sürdürülebilirliği açısından değil, aynı zamanda bölgedeki su baskınlarına karşı tedbir alınması gerekmektedir. Gerekli altyapı çalışmalarının yapılarak, yüzey suyu akışının kontrolü sağlanmalıdır. Bunun için akarsu vadi ve yüzey suyu akış yollarının betonlaşmasının önüne geçilmeli, doğal denge korunmalıdır. Bahçenin doğu tarafına yapılan ihata duvarının bahçe sınırlarını belirlemek amacıyla yapıldığı, olası bir sel ve su baskınına karşı yetersiz kalacağı düşünülmektedir (Şekil 7). Kuruluş yerinin kuzey ve güney yönlerinde herhangi bir doğal ve beşeri engel bulunmaması, millet bahçesinin kuvvetli rüzgârlardan olumsuz etkileneceğini göstermektedir. Mevsimlere göre Samsun'da sonbahar ve kış mevsimlerinde hâkim rüzgâr yönü Güney-Güneybatı olup, ilkbahar ve yazın ise rüzgârın yönü kuzeye dönerek Kuzey, Kuzeybatı hâkim duruma geçmektedir (Bahadır, 2013: 39). Bahçenin kuzey tarafında tek katlı sanayi sitesinin bulunması, rüzgâr nedeniyle riski daha da artırmaktadır. Sanayi bölgesinden şiddetli rüzgâr ve fırtınanın çeşitli malzemeleri taşıyarak korunaksız olan bahçe içerisine savurmasının ciddi kazalara sebep olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bahçenin etrafının şiddetli rüzgâr ve fırtınaya karşı korunaklı hale getirilmesi gerekmektedir.

Şekil 5. Millet Bahçesi'nin Doğu Tarafındaki Çevre Yolu (<https://www.ensonhaber.com/ic-haber/samsunda-sanayiye-su-basti>)

Şekil 6. Millet Bahçesi ile Aynı Seviyede ve Hemen Kuzey Tarafındaki Bulunan Sanayi Bölgesi
(<https://www.ensonhaber.com/ic-haber/samsunda-sanayiye-su-basti>)

Şekil 7. Kot Farkına Karşı Yapılan İhata Duvarı

Millet Bahçesinde kullanılan malzemelerin yapısı, kalite düzeyi ve işçiliği de bir takım riskler oluşturmakta, eksiklikler içermektedir. Bahçe içerisinde hem tek katlı yapıların hem de oyun parkının yapımında ahşap malzeme kullanılmıştır. Ahşap malzeme kullanımı özellikle sağlık ve görünüm açısından olumlu bir tercih olarak görülmektedir. Ancak özellikle oyun parkı için kullanılan ahşap malzeme profillerinde demir malzemeye yer verilmesi ve bu demir malzemenin keskin bir şekilde durarak açıkta bulunması tehlike yaratmaktadır (Şekil 8). Oyun parkındaki nispeten çocuk boyunda bulunan bu keskin demir profiller kaza ve yaralanmalara sebebiyet verebilmektedir. Bu kısımlarında ahşap malzeme ile kapatılması yaralanmaları önleyecektir. Bahçe içerisinde yapılan yürüyüş ve bisiklet yollarında oluşan çatlaklar malzeme kalitesi ve işçiliği konusunda dikkat çekmektedir. Yine bu yolların seviye farklarının olması ve eğimlerdeki düzensizlikler su birikintilerinin oluşmasına sebep olmaktadır (Şekil 9, Şekil 10). Süs havuzlarının korkuluklarının olmaması, havuz üzerindeki ahşap köprülerin oldukça kaygan bir zemine sahip olması, çim aktivite alanı içerisinde bulunan korunaksız elektrik trafolarının varlığı, üzeri açık su depolarının çevresel atıklara maruz kalma riski, bahçenin köşelerinde bulunan ve yana doğru yatık vaziyette olan aktif elektrik direklerinin tehlike oluşturması ortaya çıkarılan diğer eksiklikler ve tehlikeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan yeni dikimi yapılan fidanların korumalarının olmaması ve bakımsız oldukları gözlenmiştir. Dikilen ağaçların da henüz gölge oluşturabilecek büyüklükte olmamalarından dolayı yaz aylarında ziyaretçilerin yoğun güneş ışınlarına maruz kalacağı düşünülmektedir. Yeteri kadar büyüklükte kapalı alan olmadığı gibi özellikle çim aktivite alanları içerisinde bulunan masa ve oturakların üzerlerinin kapalı olmaması dikkati çekmektedir. Bu durum sağanak yağışlarda ziyaretçilerin ani yağmura maruz kalabileceklerini göstermektedir.

Şekil 8. Tehlike Arz Eden Keskin Demir Profiller

Şekil 9. Bisiklet Yolunda Oluşan Çatlaklar

Şekil 10. Bahçe içerisinde su birikintileri

Millet Bahçesi, İlkadım ve Canik ilçelerinin tam sınırında bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle İlkadım ve Canik halkına hitap etmektedir. Buralarda ikamet eden vatandaşların da kültürel özellikleri ve yaşam tarzları oldukça farklılık arz etmektedir. Nispeten yüksek gelirlili ve eğitim düzeyi yüksek olan vatandaşların bahçenin batı kesiminde ikamet ettiği, buna karşın daha dar gelirlili ve eğitim seviyesi düşük vatandaşların ise güney ve doğu kesiminde ikamet ettikleri görülmektedir. Bu durumun bahçenin kullanımı sırasında farklı kültürden vatandaşların bir arada olmasından dolayı kültür çatışmalarına sebebiyet verebileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla güvenlik tedbirlerinin de üst düzeyde tutulması gerekmektedir.

SONUÇ

Bahçe, batı kültüründe seyredilen, doğu kültüründe ise içinde yaşanan mekân olarak gelişmiştir. Hangi uygarlık olursa olsun her birinin kendine has bir bahçe stratejisi vardır ve buldukları coğrafyada topografik, ekolojik, sosyal ve kültürel özellikler doğrultusunda değişime uğramıştır. Millet Bahçeleri, Cumhurbaşkanlığına özellikle Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yapılan yeni şehir stadyumlarından sonra atıl duruma düşen eski stadyumların yerine yapılması kararlaştırılmıştır. 2018 Yılında hükümet programına dâhil edilmesiyle birlikte birçok şehirde millet bahçesi yapımına başlanmış ve bir kısmı tamamlanarak hizmete açılmıştır. Her ilde toplamda 93 tane olmak üzere 81 milyon metrekarelik alana sahip millet bahçesi yapımı planlanmaktadır. Samsun'da yapımı tamamlanmak üzere olan Millet Bahçesi, Canik ilçesi sınırları içerisinde yer alan eski 19 Mayıs Stadyumunun bulunduğu mevkide bulunmaktadır. Samsun Millet Bahçesi kullanıma açıldığında, içerisinde barındırdığı çeşitli faaliyet alanları ile şehir halkının, özellikle de Canik ve İlkadım ilçelerinde ikamet edenlerin dinlenme, eğlenme, spor yapma ve çeşitli sosyal ortam aktivitelerini gerçekleştirebileceği bir alan olma imkânı sağlayacaktır. Samsun Millet Bahçesi içerisinde kırathane (191,30 m²), büfe (25.00 m²x2), WC (59.19 m²x2), Mescid-Wc (59.19 m²), kafeterya (114,96 m²), su deposu (178,55 m²x2), çardak (100,00 m²x2), ana giriş kapısı (72.45 m²), giriş kapısı (59.64 m²x2), süs havuzu, tenis kortu, basketbol ve voleybol sahaları, çocuk oyun alanları (2045 m²), otopark, bisiklet parkı, çim aktivite alanı (13.000 m²), permakültür alanı, pergola, kaykay pisti, köpek parkı gibi alanlar bulunmaktadır. Bahçenin yer seçimi nüfus yoğunluğunun ve betonlaşmanın fazla olduğu bir mevkide olmasından dolayı uygun bir görünüm sergilemektedir. Ayrıca şehrin her yerinden kolaylıkla ulaşılabilir bir mevkide yer alması, bahçenin olumlu yanlarından biri olarak göze çarpmaktadır. Yine geniş bir alana sahip olması, çeşitli sosyal, kültürel ve sanatsal etkinliklerin mekânı olma özelliği göstermektedir. Muhtemel bir doğal felakette toplanma merkezi olabilecek bir mevkî ve genişlikte olması da olumlu yanlarından biri olarak görülmektedir. Doğa ile iç içe olmanın yanı sıra iç turizm açısından önemli bir sektör olan permakültür alanının olması bahçeye artı bir değer katmaktadır. Permakültür kültürü ve tanıtımının vatandaşa doğru bir şekilde yapılıp teşvik edildiğinde şehir açısından önemli bir kazanç olacaktır. Ancak çevresel faktörler düşünüldüğünde sel ve su baskını riski, görüntü ve gürültü kirliliği, trafikten dolayı kaza riski gibi olumsuzluklar taşınması ile çeşitli eksikliklerinden dolayı da içsel olumsuzluklara sahip olduğu görülmektedir. Bu risk, sorun ve eksiklikler önlem alınması ve eksikliklerin giderilmesi ile ortadan kalkabilecek aksaklıklar olarak düşünülmektedir.

Millet bahçesinin karşılaşılabileceği en büyük tehdit, sel ve su baskını olarak görülmektedir. Bölgede önceki yıllarda meydana gelen su baskınları, bu riski ön plana çıkarmaktadır. Bundan dolayı hem millet bahçesinin hem de bölgenin olası sel ve su baskınlarına karşı önlem alınması gerekmektedir. Bahçenin doğu tarafındaki yüksek eğime sahip Belediye Evleri ve Hasköy mevkilerinden sanayi ve millet bahçesine doğru yağmur suyu yüzey akışlarının önlenmesi için yüzey sularının kanal vasıtasıyla kontrol altına alınması gerekmektedir. Yine bahçe içerisinde yapılan saha çalışmaları sırasında yağmur

sularının bahçe içerisinde su birikintilerine sebep olduğu ve oyun parkı içerisinde oyuncakların su içinde kalmasına sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu durum yağmur sonrasında sadece sel ve su baskını riskini değil, bahçenin su tutma kabiliyetinin yüksek olmadığını göstermektedir. Bunun için de bahçedeki altyapı ve su tahliye sisteminin gözden geçirilmesi, mazgal sıklıklarının gözden geçirilmesi ve daha işlevsel hale getirilmesini gerektirmektedir. Yine özellikle bahçenin doğu sınırlarını belirten ihata duvarlarının boyunun yükseltilmesi de çevre yolundan gelebilecek hem su baskını hem de trafik ile ilgili riskleri ortadan kaldıracaktır. Millet bahçesinin maruz kalacağı diğer sorun, hemen kuzeyinde bulunan sanayi bölgesinden kaynaklanan görüntü ve gürültü kirliliğidir. Kamuoyunda da oldukça fazla gündeme gelen bu soruna karşı bahçenin sanayi sınırlarına bir takım koruyucu engelleri gerektirmektedir. Şuan alçak bir ihata duvarı ve tel örgülerle bir sınır ayrımı söz konusudur. Özellikle görüntü açısından buradaki duvar boyunun daha yükseğe çekilmesi önerilmektedir. Yine bu sınıra hem görüntü ve gürültü kirliliğinin hem de sanayinin sebep olduğu kokunun engellenmesi amacıyla sese ve kokuya karşı engelleyici özelliği olan ağaçlar dikilmesi gerekmektedir. Bahçenin hâkim rüzgâr yönü itibarıyla kuzey ve güney sınırlarına yüksek boylu ağaç dikilmesi, olası fırtınaların bahçeye olan etkisini de azaltacaktır. Bahçe içerisinde dikilen ağaçlar da küçük boylu fidan özelliği taşımaktadır. Yine ağaçların bahçe içerisinde de yeni dikilen fidanlar olmasından dolayı gölgelik oluşturabilecek özelliği bulunmamaktadır. Yaz aylarında gölgelik alan ihtiyacı düşünüldüğünde, bahçe içerisinde yer yer büyük boyutlu ağaç dikimi yapılması tavsiye edilmektedir. Zira bahçedeki ahşap oturakların gölgeliklerinin olmaması da bu ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bahçe kuzey ve güney yönlü hâkim rüzgârlara açık konumda bulunmaktadır. Olası fırtınalara karşı hâkim rüzgâr yönleri dikkate alınarak bahçenin etrafı korunaklı hale getirilmelidir. Bahçe içerisinde devrilebilecek ve sökülebilecek türde olan levha gibi araç gereçler sağlam bir şekilde sabitlenmelidir. Millet bahçesinin bir ada konumunda olması ve bir tarafında çevre yolu, iki tarafından bulvar ve bir tarafında yine işlek bir yol olmasından dolayı, trafik kazası riski ortaya çıkmaktadır. Bahçenin giriş kapılarının olduğu yollarda trafik kazaları riskine karşı önlemler alınmalıdır. Giriş kapılarının bulunduğu yerlere yaya geçitleri, uyarı levhaları ve trafik lambaları konulmalıdır.

Yapılan saha çalışması sonucunda bahçe içerisinde birimlerde, alanlarda malzeme kullanımı ve işçiliğinde de birtakım eksikliklere rastlanmaktadır. Bahçe içerisinde tehlike arz eden korkuluksuz süs havuzları, kaygan tabanlı köprüler, çatlama yapan bisiklet ve yürüyüş yolları, korunaksız olan demir malzemeli elektrik trafoları, kurumaya yüz tutmuş yeni dikilen fidanlar, oyuncakların diplerinin ve içerisinde su dolma riski gibi bir takım sorunlar tespit edilmiştir. Eksikliklerin bahçenin tam anlamıyla hizmete açılmadan giderilmesi ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Süs havuzlarının kenarlarında korkuluk olmaması özellikle küçük çocuklar için tehlike oluşturmaktadır. Kullanıma açılmadan önce bu tehlikenin ortadan kaldırılması için bahçe konseptine uygun bir şekilde korkulukların takılması gerekmektedir. Süs havuzlarının üzerlerinde bulunan ahşap köprüler de oldukça kaygan bir zemine sahiptir. Saha çalışması sırasında bu kayganlık tespit edilmiştir. Kaygan zeminlerin kayganlığını önlemek amacıyla aparatlar takılmalı ve bu tehlike ortadan kaldırılmalıdır. Bisiklet ve yürüyüş yollarında yer yer çatlamalara rastlanmaktadır. Hem malzeme hem de işçilik olarak ortaya çıkan bu tür eksikliklerin giderilmesi de kullanıma açılmadan önce tamamlanması gerekmektedir. Kullanmaya başladıktan sonra daha fazla zarar göreceği muhtemel görünmektedir. Bahçe içerisinde bulunan korunaksız elektrik trafoları da tehlike oluşturmaktadır. Bu trafoların da ahşap malzeme ile kaplanması, hem tehlikeyi ortadan kaldıracak hem de estetik açıdan diğer yapılarla uyum sağlayacaktır. Yeni dikilen fidanların korunaksız olması bazılarının kurummasına bazılarının ise kırılmasına sebep olmaktadır. Bitki koruma ve bakımlarının zamanında yapılması gerekmektedir.

Oyun alanlarındaki ağaç ve oyuncak diplerinde su birikintilerinin oluştuğu tespit edilmiştir. Su birikinti oluşmasını önleyecek önlemlerin alınması gerekmektedir. Oyun parklarında bulunan bazı ahşap oyuncaklarının demir profillerinin ortada olduğu görülmektedir. Özellikle bazı demir profillerinin keskin kısımlarını çocuk boyunda olması ve çarpmalara uygun bir seviye ve durumda oldukları tespit edilmiştir. Bu keskin demir profillerin de ahşap malzeme ile kaplanması ve kaza riskinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bahçe içerisinde permakültür alanı, izci evi, köpek parkı gibi alanlar da bulunmaktadır. Permakültürün içeriği ve özellikleri hakkında bilimsel olarak uzman kişilerin görüşleri alınarak tam manasıyla bu uygulamanın hayata geçirilmesi permakültür anlayışının şehir halkı tarafından benimsenmesine ve tatbik edilmesine katkı sağlayacaktır. Bahçede bulunan izci evinin kenarına küçük bir kamp yeri yapılması, izcilik eğitim faaliyetlerinin burada düzenlenebilmesi için uygun alan oluşturacaktır. Bu hizmet, çevre okulların izcilik faaliyetlerini burada uygulamaları açısından da önemli bir mekân imkânı tanıyacaktır. Yine bahçede bulunan köpek parkı evcil köpeklerin gezinti yeri açısından önemli bir imkân olarak görülmektedir. Ancak çevrede başıboş gezen sokak köpeklerinin parkı keşfetmesi ile burayı mekân tutma ihtimallerine karşı gerekli tedbirler alınmalı, gerekirse sokak köpeklerinin de bakımı ve ıslahı için gerekli hizmetlerin bu alanda oluşturulacak kapalı bir köpek evi planlamasına gidilmelidir.

Millet bahçesinin ziyaretçi potansiyeli düşünüldüğünde, otopark, oyun alanları, üzeri kapalı oturma alanları gibi alanların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu alanların artırılmasının olası yoğunluk ve sıkışıklıkların önüne geçeceği düşünülmektedir. Bahçenin bulunduğu mevki İlkadım ve Canik ilçelerinin tam ortasında bulunmaktadır. Farklı kültürel özelliklere sahip vatandaşların buluşma noktasının olması, bahçede kültürel çatışmaları da beraberinde getireceği düşünülmektedir. Bu nedenle güvenlik önlemlerinin sıkı bir şekilde alınması gerekmektedir. Son olarak, millet bahçesinin tanıtımı konusunda yerel yönetimler ve ilgili kurumlar kanalıyla gerekli hazırlık ve reklam çalışmaları yapılmalı, halkın bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Samsun şehrinin yerleşme tarihi dikkate alınarak farklı medeniyetlerin mimarisini temsil eden çeşitli tarihi yapıların minyatürlerinin millet bahçesinin belirlenecek bir alanına inşa edilmesi, turizm potansiyelinin artırılması açısından dikkate alınmalıdır. Yine Türk dünyasının somut olmayan kültürel mirası içerisinde yer alan ve dünyada RobinHood, Pamuk prenses, Noel Baba, Rapunzel gibi farklı karşılıklarının turizm ve ekonomik olarak karşılığı bulunan Koroğlu, Hızır, Mercan Kız, Nardane Hanım gibi şahsiyetlere ait heykel ve hikâyelerinin yer aldığı anıtlara bahçe içerisinde bir alan ayrılması, kültürel mirasın aktarılması konusunda önemli bir çalışma olacaktır. Millet bahçesinin şehirde önemli bir yeri ve algısı olan Samsunspor Futbol Kulübü'nün eski stadı yerine yapılmış olması, bahçenin şehir halkı önemli bir mekân üzerinde olduğunu göstermektedir. Buna istinaden bahçe içerisine Samsunspor stadı ile Samsunspor futbol takımının 1989 yılında yaptığı ölümlü trafik kazasının anısına bir anıt yapılması, halkın bahçeye bakış açısına farklı bir boyut kazandıracaktır. Ayrıca Samsun şehrinin sahip olduğu doğal ve beşeri çekiciliklerin tanıtımının yapıldığı bir turizm enformasyon bürosunun da bahçe içerisine yerleştirilmesi, şehrin tanıtılmasına ve iç turizme önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Avcı, Y. (2016). Osmanlı Hükümet Konakları: Tanzimat Döneminde Kent Mekânında

Devletin Erki ve Temsili. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bahadır, M. (2013). Samsun İli İklim Özelliklerinin Enterpolasyon Teknikleri ile Analizi. Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi, 4 (1), 28-46.

Bakır F. M., Akhuy S., Aydemir G. (2010). Permakültür El Kitabı ve Marmariç Örneği, Marmariç

Ekolojik Yaşam Derneği: Mengi Basım Yayın.

- Çınar, S. & Kırca, S. (2010). Türk Kültüründe Bahçeyi Algılamak. *Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University*, 60 (2), 59-68.
- Çınar, H. S. & Yirmibeşoğlu, F. (2019). Türk Kültüründe Bahçe ve En Görkemli Halka; Osmanlı Saray Bahçeleri. Eti Akyüz Levi, Yasin Dönmez, Bilge Şimşek İlhan (Ed.). *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma Makaleleri* (ss. 113-128). İstanbul: Gece Akademi Yayınları.
- Erdönmez, M. E. & Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekânlarının toplum ilişkilerindeki etkileri (The effects of urban openspaces on publicrelations). *Megaron e-J YıldızTechUni-Fac Architecture*, (1), 67-87.
- Eskisarılı, Ş. (2019). Geçmişten Günümüze Türk Bahçe Kültürü ve Tasarım Özellikleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sütçü İmam Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Gehl, J. (2007). Public Space for a Changing Public Life. (ed. C.W. Thompson, PP. Travlou), *Open Space People Space*. (firstpublished) London, New York: Taylor & Francis Group, 3-11.
- Gültekin, N. T. (2015). *Batılılaşmanın Uzantısında Kent Bahçeleri; Giresun Memleket-Millet Bahçesi*. 1. Ulusal Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi, 15-17 Ekim 2015.
- Gürkaş, T. (2003). *Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Kamusal Yeşil Alanın Doğuşu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Harvey, D. (2014) *Postmodernliğin Durumu, Kültürel Değişimin Kökenleri (The Condition of Postmodernity)*, (S. Savran, Çev.). (7. Basım) İstanbul: Metis Yayınları.
- Memlük, Y. (2013), Anadolu'da Türk Bahçesi ve Bahçe Kültürü, *Plant Dergisi*, 51, Erişim tarihi: 23.01.2019 tarihinde <http://www.plantdergisi.com/prof-dr-yalcin-memluk/anadolu-da-turk-bahcesi-ve-bahce-kulturu.html> adresinden erişildi.
- Polat, A. T. (2012). Türk Bahçesi. *Plant Peyzaj ve Süs Bitkiciliği Dergisi*, (<https://www.plantdergisi.com/doc-dr-ahmet-tugrul-polat/terapik-peyzajlar.html>)
- Polat, E. & Bilsel, S.G. (2006). Mimarının ve kentin birlikte planlanmasında farklılaşan kavramlar üzerine. *Planlama*, (2), 57-67.
- Şenyurt, O. (2018). Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'nın Son dönemlerinde "Gezinti"nin Mekânları ve Millet Bahçeleri. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 3 (2), 143-167.
- Uğuz, Sabriye Ç. (2014). *Sürdürülebilir Turizm Çerçevesinde Gönüllü Turizm ve Permakültür İlişkisi: Permakültür Çiftlik ve Köy Uygulamaları*. VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 04-05 Nisan 2014.
- <https://www.ensonhaber.com/ic-haber/samsunda-sanayiye-su-basti>
- <http://www.samsun.gov.tr/sehrimiz>
- <https://www.samsun.bel.tr/projelerimiz/millet-bahcesi-projesiic-tourism>.